

Børge Skåland

Læreres behov for å bli ivaretatt når elever truer med og bruker vold

Idet jeg starter å skrive på denne artikkelen mottar jeg en link fra en av mine informanter som handler om jenter som slåss. Videoen viser en ustyrlig, kaotisk slåsskamp mellom jenter på en videregående skole. I NRK-teksten som følger videosnutten, fremgår det at slåssingen som foregår har sitt utgangspunkt i kamp om faste plasser i klasserommet, og at noen har bedrevet 'blikking', det vil si at eleven hadde sett på en medelev på en provoserende måte. Min informant påpeker at lærer som skal undervise er fullstendig utelatt i det skriftlige NRK-oppslaget som følger videoen. Pedagogene finnes ikke i innslaget, hverken i tekst eller i det uskarpe opptaket. Men det er klart at også de finnes i skolen.

Det er viktig å påpeke at lærere er en del av læringsmiljøet på enhver skole. Pedagogen som sendte linken, var selv blitt tilfeldig voldsutsatt da han på en annen skole kom i nærheten av elever som slåss. Han ble påført store fysiske og psykiske skader som førte til langvarig sykemelding og ødelagt ferie. Den voldsrammede lærerens oppfatning var at skoleledelsen, inkludert kollegaene, oppfattet dette til å være en hendelse som ikke skulle ha skjedd, og som kunne føre til 'prikker i skolens omdømme,' dersom den ble kjent.

INNLEDNING

I denne artikkelen vil jeg problematisere og diskutere personer og institusjoners rolle når lærere opplever vold eller trussel om vold fra elever. Utgangspunkt er materiale innsamlet gjennom fjorten intervju av krenkede lærere i forbindelse med gjennomføring av min doktor-

grad. Intervjuene er supplert med 6 nyere intervjuer av voldsutsatte lærere. I tillegg er dette arbeidet blitt ytterligere aktualisert ved en muntlig henvendelse fra en godt voksen kvinnelig lærer for mindre enn én uke siden. Hun snakket lavt, noe nølende, da hun tok kontakt med meg etter min kveldspresentasjon for

Børge Skåland er førsteamanuensis ved OsloMet-storbyuniversitetet, institutt for yrkesfaglærerutdanning og tilknyttet Nord Universitet. Han har doktorgrad fra NTNU og har forsket på lærers subjektive opplevelse av vold og trusler om vold fra elever. Stillingen ved OsloMet er knyttet til etterutdanning i spesialpedagogikk.

en gruppe fagorganiserte lærere på Østlandet. Tema for kvelden var: Vold i skolen. Hvordan møter vi vold i skolen? Kollektive eller individuelle løsninger? “Jeg gjenkjente meg selv i alt du beskrev”, påpekte hun. Det var funn fra min egen forskning som jeg hadde presentert der jeg i funnene peker på at lærere som rammes av vold blir sviktet og blir sett ned på. Et eksempel på vold var eleven som hadde sett et nytt spark på YouTube om hvordan man kan påføre andre mennesker skade gjennom spark mot ryggsoylen. Han hadde neste dag prøvd ut sparket mot denne læreren. Det fysiske resultatet var blitt store smerter og en lengre sykemelding. Emosjonelt og psykisk resultat kunne jeg bare ane. Vold fra elever utøvd mot lærere har vært - og er - et tabubelagt tema som jeg i denne artikkelen vil fokusere på.

I NRK-teksten som følger med videoen, uttaler rektor at de “- samarbeider med forebyggende politi, Salto og Utdanningsetaten for å *trygge elevenes læringsmiljø*” (min utheving). Ikke ett ord nevnes om hvordan lærerens arbeidsmiljø eller vilkår for å undervise blir ivaretatt. Samme tendens finner vi hos politi fra forebyggende gruppe i Oslo-politiet: “- Det viktige er å prioritere tryggheten til de som er på skolen for å følge undervisningen.”

Hva med tryggheten til de lærere som har sin arbeidsplass der, som ikke skal følge, men selv forstå undervisningen? Skal ikke også disse aktørene i skolen trygges? Min informant som selv ble alvorlig skadet i lignende situasjon, uttrykker sin reaksjon i en e-mail tirsdag kveld 25. september 2018 da han sendte over linken til NRK-programmet...

Sjokkerende! Det var en slik slåsskamp i klasserommet JEG havnet i!!! Jeg får frysninger bare å tenke på ... sikkert var det noen lærere til stede der også ...men det sa de INGENTING OM! Skandale, spør du meg ... jentene (heter det) ble ivaretatt via konfliktrådet osv. Hva med de ansatte som må stå oppi alt dette? INGEN sier et ord om dem? Grusomt!

Sitatet fra denne tidligere voldsutsatte læreren fremviser hvor overraskende dagsaktuelt tema for denne artikkelen ble allerede da jeg startet skrivingen. I det følgende søker jeg å utdype hvilke tiltak og hvilke aktører vi kan identifisere

rundt lærer når volden rammer.

At elever bruker vold mot lærere utgjør en vond del av lærernes ‘livsverden’, for å bruke begrep fra fenomenologien (Brinkmann & Kvale, 2014, s. 150). I mitt forskningsmateriale som består av 14 lærere, halvparten av hvert kjønn, og fordelt på både skoletrinn og antall år i skolen, var mitt viktigste funn at lærere mangler støtte etter alvorlige episoder med vold.(---) Samlet finner jeg at ikke bare mangler de støtte, men de risikerer både reelt og imaginært tap av anseelse både internt og eksternt. Som en av informantene i avhandlingen uttrykker det: “Hadde jeg fortalt mine kollegaer om hendelsen, ville jeg blitt merket”. Å bli utsatt for vold kan i noen tilfeller oppleves som et “psykologisk jordskjelv” (Lillevik & Øien, 2012, 2014).

Læreren som tok kontakt etter foredraget jeg viser til, og som fortalte om sin erfarte volds-hendelse, opplevde jeg som var gått litt ‘i stykker’. I tillegg til å være fysisk skadet, uttrykte hun at hun var blitt psykisk skadd gjennom måten hun var blitt møtt på i ettertid. I denne artikkelen vil jeg identifisere de ulike aktørene som finnes i en pedagogs livsverden, voldsutsatte læreres erfaringer i møte med sentrale andre personer. Til slutt vil jeg drøfte hvilken rolle de ulike aktørene spiller i slike saker.

Ut fra ovennevnte innledning vil jeg forsøke å finne svar på følgende problemstilling:
Hvordan erfarer voldsutsatte pedagoger de ulike aktørene i miljøet rundt dem?

Og et delspørsmål vil være å belyse hvilke aktører som finnes i nettverket rundt pedagoger når enkeltlærer utsettes for vold og trusler om vold fra elev.

Metode

Informantene ble identifisert via ulike kanaler, hvorav de første fjorten ved bruk av “snøball-metoden”(Creswell, 2014) Noen hadde hørt om mitt forskningsprosjekt, og henvendte seg til meg for å fortelle om folk de kjente til, og som hadde opplevd vold fra elever. De siste seks informantene ved at folk som var rammet, eller deres ektefelle var rammet, tok kontakt med meg for å søke råd og støtte. Av disse seks tilkom to etter å ha lest mine artikler og infor-

masjon om min PhD på nettet. I to tilfeller var det kollegaer som introduserte dem for meg. To andre informanter ble viderefremmet av voldsrammede lærere.

Alle intervjuene ble tatt opp med bruk av digital opptaker, og deretter transkribert av undertegnede. Analyse av dataene ble gjort etter fremgangsmåte forevist av først og fremst Smith (2013), og kalles for IPA; Interpretative Phenomenological Approach. Smith understreker at måten å analysere data på, er mer en fremgangsmåte (approach) enn en metode. Sentralt i IPA er innhenting av data via dybdeintervju, og at en i gjennomlesing av transkripsjonene foretar et dybdykk gjennom å lese hvert intervju flere ganger, og så, slik Charmaz sier; 'hva legger du merke til og hva vokser frem som fenomen av det du legger merke til' (2014).

Hver lærers erfaring betraktes som like verdifull, og det sentrale her er ikke representativitet. En enkelt lærers opplevelse tillegges samme vekt som om det er flere som har hatt tilsvarende opplevelse. Antall er uansett for lite i gruppen til å kunne si noe om representativitet, og det er heller ikke målet med denne måten å forske på. I min avhandling hadde jeg kun inkludert ferdig utdannende lærere, men av de siste seks informantene som tilkom i ettertid, er tre ufaglærte. De tre hadde ikke fullført en profesjonsrettet pedagogisk utdanning, inkludert veiledet praksis, som hadde ledet til sertifisering som underviser.

FUNN OG VURDERING AV AKTØRER OG TILTAK I NETTVERKET

Kollegaer

Det er uklart hvor mye kollegaer oppfatter av det drama som utspiller seg rundt voldsutsatte lærere. Jeg har ikke intervjuet hele kollegiet, men kun hatt som fokus på de drøyt 20 som er grunnlaget for denne artikkelen. Det som kom fram var ofte at støtte fra kollegaer savnes og at de opplever at kollegaer snur ryggen til. En informant med lang praksis uttrykte med stor intensitet emnet som tabu og hvordan kollegaer dermed ikke støtter hverandre:

Vold mot lærere er det som aldri sies høyt. Solidaritet - Nei! Vi konkurrerer med hverandre om - å være flinkest, å bli best likt av elever og om

å få fordeler. Vi sier 'stakkers ham/henne' under dekke av å synes synd på. Deretter hoverer vi over kollegaen. Vi er alene i klasserommet, og om det som skjer.

At dette var en lærer med over 30 års praksis fra klasserommet, gjør utsagnet ekstra sterkt. Ensomheten hun beskriver i læreryrket, er noe forskere tidligere har omtalt som spesielt gjeldene for læreryrket (Hargreaves, 2001; Shernoff et al., 2011). Det er nokså naturlig å anta at det forskerne beskriver som opplevelse av 'solitude', er en erfaring som forsterkes når lærer utsettes for vold. Flere informanter beskriver hvordan de opplever kollegaers manglende engasjement og støtte som stort savn, og en informant begrunner også dette som hovedårsak for å slutte som lærer.

Ledelse

Et av studiens sentrale funn, er frustrasjonen som voldsrammede lærere uttrykker om forholdet til sine ledere. Mangel på å bli sett og også å oppleve at du blir tillagt skylden for hendelsene, rammer mange av lærerne hardt. Dette med at opplevelsen skal anerkjennes som den alvorlig krenkelsen den er, påpekes av flere. En lærer beskriver opplevelsen av å komme tilbake etter skolen etter lengre sykemelding etter slag mot tinning. Den eneste oppmerksomhet han får fra sin nærmeste leder er å bli forelagt et skjema for å fylle ut sykemelding. Mangel på spørsmål rundt hans eget velvære, savnet han sterkt. Dette savnet ble ytterligere forsterket av at skolens rektor kun hadde kontaktet ham én gang under hans lengre sykemelding. Rektor hadde ringt ham i forbindelse med innkjøp av utstyr hvor læreren var ansvarlig, og 'glemt' å spørre hvordan det gikk med ham. Det er sterkt i ettertid å lese det transkriberte intervjuet, og oppdage hvordan denne mangelen på oppmerksomhet fra ledelsen preget ham: "Jeg uttalte til rektor at jeg opplevde at jeg var til byrde. Da jeg snakket med inspektøren, var denne kun opptatt av vikarskjema - og ikke hvordan jeg hadde det. Den dagen begynte jeg å grine." Han uttrykker på slutten av intervjuet at det ikke var selve voldshendelsen, hvor han gikk imellom to elever som slåss, som gjorde at han

sluttet som lærer kort tid etter at han returnerte til skolen. Sluttkommentaren hans lar jeg stå som en sterk markør for betydningen av ledelsens støtte og konsekvensen når denne mangler:

Grunnen til at jeg sluttet i jobben, var måten episoden ble taklet på. Jeg fikk ingen klapp på skulderen når det trengtes. Jeg er nå ferdig med episoden, men det er viktig hvordan ledelse og kollegaer følger opp den som blir slått. (Det) vil ha stort utsalg på lengden av sykemeldingen.

Rådgiver

Rådgiverrollen er uklar. Det fremkommer i dataene uklarhet om denne stillingen oppfattes som del av ledelsen eller ikke. Noen av de rammede lærerne har forsøkt å ta hendelsen opp med rådgiver, og en kan undres om rådgiverrollen er lavterskel som gjør det lettere å fortelle krenkelsen. En av de voldstruede lærerne uttrykker misunnelse på at elevene har denne funksjonen å støtte seg på, men savner at lærerne har tilsvarende ombudsrolle som kan ivareta dem når de havner i vanskelige situasjoner. Et tankevekkende sitat lar jeg avslutte dette avsnittet:

Det som slo meg i ettertid, er at det ble mye snakk om eleven. (Han) ble tatt hånd om av rådgiver, men ingen spurte meg hvordan jeg hadde det. Om jeg trengte legehjelp. (jeg) følte meg forlatt, - ikke viktig. Kun eleven (var) viktig. Følte meg som et voldsoffer. Den som utøver volden, eller truer med det, får en masse oppmerksomhet, mens offer får seile sin egen sjø.

Eksterne advokater

I to tilfeller har voldsrammede lærere kontaktet jurister. På samme måte som den tillit som legene tillegges av lærerne, fremstår juristene som voldsrammede læreres uvurderlige støttespillere. En lærer kontaktet jurist på egenhånd, utenom fagforening, og uttrykker: "Men jeg tror ikke jeg hadde klart det alene uten han advokaten." Dette eksemplet utdypes videre senere under medias rolle.

En annen lærer som var truet med fysisk vold, anmeldte trusselen. Anmeldelsen endte med å bli henlagt. "Politijuristen jeg forholdt meg til, uttrykte at hun ikke var i tvil om at saken min hadde vært holdbar, om bare vitnene hadde

stilt opp." Men under avhør hadde et vitne glemt ordlyden i trusselen, en annet husket ingenting overhodet. Juristen sa til ham: 'når det er mulighet til å etablere tvil, så er det ikke lenger noen sak.' Han opplevde likevel støtte hos denne juristen, samtidig som hun på en god måte forklarte hvordan rettssystemet virket. Disse funnene om eksterne juristers betydning som lærerens støttespillere, finner jeg interessante og tankevekkende.

Fagforening- tillitsvalgte

Jeg har holdt en rekke kurs for ulike fagforeninger i tiden etter publikasjon av min avhandling. Alle de tre største fagforeningene for lærere, Utdanningsforbundet, Lektorlaget og Skolens landsforbund har satt fenomenet på dagsorden. I mine intervju fremkom eksempler på at tillitsvalgte svikter. Lærernes fortellinger tyder på at hverken fagforening eller tillitsvalgte stiller tilstrekkelig opp når lærers rett til et sikkert og trygt arbeidsmiljø krenkes ved vold eller trusler om vold. En lærer forteller at den største fagforeningen gikk ut offentlig mot den krenkende læreren og støttet skolens rektor og hans arbeid for å skape et trygt arbeidsmiljø. Det fremkommer ikke om rektor var medlem av denne fagforeningen. En annen lærer beretter hvordan tillitsvalgte nektet å ta opp hans sak i møter med rektor. Grunnen til dette fremkommer ikke i intervjuet, men han opplevde at hans tillitsvalgte og fagforbund ikke stod bak ham når det røynt på etter at en elev truet ham. Han påstår: "Min egen fagforening har ingen strategi."

Verneombud

Verneombudrollen er svært vag, slik den fremkommer i mine intervjuer. Noen lærere beretter verneombudene tar opp det som har skjedd på AMU møter. Flere er ikke klar over at verneombud finnes på skolen. En av de voldsrammede lærere er frustrert når han opplever manglende støtte i skolen som organisasjon. Da jeg spør spesifikk om rollen til verneombud og tillitsvalgt svarer han:

... de har ikke satt seg inn i dette her. Og verneombud er opptatt av riktig sertifikat til å kjøre bussen, om brannapparat og brannvarsling og

dette her. Men disse tinga her, det som, ja, det gikk inn på meg. Det gikk ordentlig hardt inn på meg.

I sitatet tolker jeg avmakt. Videre at verneombudrollen er perifer og den som innehar rollen i dette eksemplet, ikke er opptatt av det som denne læreren finner som dramatisk og truende del av pedagogisk praksis.

Jeg spør ham videre om han fikk noen støtte av verneombudet.

Nei, svarer han med tydelig forakt i stemmen Det var sånn svada. De hørte jo om det, men de var ikke på banen i det hele tatt. Ikke sant? Det er ikke noe substans. Det er jo bare spill for galleriet. Det er jo bare, det er jo bare leik, for å si det rett ut.

Dette er blant de mest negative kommentarene om verneombudets rolle. Jeg har valgt å ta eksempelet med for få frem uinnfridde forventninger om hva læreren kunne ønsket av støtte av personen som innehar rollen som verneombud.

Fastlege

I mine data fremstår fastlegen som en uvurderlig støttespiller. I tillegg til å ha autorisasjon til å kunne innvilge sykemelding, ble jeg overrasket av at de både hadde en terapeutrolle og også en slags advokatrolle. De har med sin medisinske autoritet stor innflytelse på hvordan lærer som er krenket av elever, får gjenopprettet sin menneskelige verdighet gjennom dette møtet. Legen fremstår som sannhetsvitne til hvor alvorlig det som er skjedd virkelig er. Så når pedagogen lurar på hva de andre rundt dem tenker, er redd for å ha blitt merket eller devaluert og tillagt skyld, er legens medisinske fagkompetanse viktig.

En informant uttrykker legens betydning slik:

Men det var veldig bra hos legen fordi han - jeg har jo vært der flere ganger - var den som hjalp meg mest. Det beste var at han vitenskapelig, veldig objektivt, forklarte meg hva som hadde skjedd med halsen min. Og at det skal være veldig, veldig lite kraft og at hvis han (eleven) klemmer akkurat der han gjorde, så hadde det den og den effekten. Det er altså noen trykkpunkter på kroppen som har en meget alvorlig effekt. Det hjalp veldig fordi han var et lite barn og det han (barnet) gjorde, hadde hatt den effekten

på kroppen min. Og det gjorde også noe med min selvopfatning.

Vi leser i eksemplet om en lærer som er blitt fysisk skadet av et lite barn. Å få en medisinsk forklaring på skaden, fremkommer som avgjørende for denne læreren. Forklaringen på smertene var lindring i seg selv. Men enda viktigere kan det se ut som at møtet med legen og medisinsk kompetanse, styrket og rettet opp et istykkerrevet selvbilde.

Tre andre eksempler fra mine informanter styrker inntrykket av legens betydning: En av dem var sykemeldt i lengre periode. Han uttrykker at legen var uvurderlig som en terapeut. En annen gikk til sin fastlege som med bakgrunn i sin spesialistutdanning i arbeidsmedisin satte diagnosen 'offer for vold'. Lang oppmagasinerings av spark og slag fra elever ga sin utløsning i sterk gråt på legens kontor da han uttrykte stor sympati for hennes arbeidsforhold i en setting med mange elever med store atferdsvansker. En tredje lege opptrådte som lærerens forsvarer ved å stå på for å oppnå for tjent yrkeserstatning for påført psykisk og fysiske skade etter vold fra elever. Oppsummert finner jeg at lege/fastlege er en av de aller viktigste støttepersonene i kommunen for å ivareta utsatte lærere.

Som vist til under funn, fremstår fastlegen som en av de aller viktigste støttespillerne til voldsrammede lærere. Deres betydning for å ivareta pedagogene er lite beskrevet i tidligere forskning.

Å bli utsatt for vold, her eksemplifisert med elevvold mot lærere, kan føre til at lærere går "litt i stykker" som en journalist i Østfold beskrev det etter mitt foredrag for rektorer, verneombud og tillitsvalgte i videregående skoler i fylket. På flere måter finner vi parallell til mennesker utsatt for seksuell vold. Lopez (2018) oppgir noen grunner for at den seksuelt krenkede Christine Blasey Ford ikke hadde kommet ut med at høyesterettskandidat Brett Kavanaugh's overgrep tidligere. Grunnene som oppgis i artikkelen, frykten for skam, angst for anklage om egen skyld og ikke minst redsel for å bli stigmatisert. Dette er i samsvar med det vi kan finne om hvorfor dette fenomenet elevvold mot lærere så lenge har vært et tabubelagt tema

i skoleverden.

Fraser Valley universitetet (2018) har oppgitt noen årsaker til hvorfor ikke folk forteller om upassende atferd generelt omkring arbeidsmiljø. Noen av punktene finner jeg passende til hvorfor det er så vanskelig å stå frem og rapportere.

‘Frykter at det ikke vil skje noe om de sier fra’

I mitt materiale fremkommer at dette kan være velbegrunnet frykt. Flere lærere etterlyser at noe skal skje etter at de har rapportert hendelsen til ledelsen. Mange finner at ledelsen unnlater å gjøre noen tiltak, og ikke ordner opp på vegne av voldsutsatte lærere.

Redd for å få høre at dette ‘ba’ de om selv.

Dette kan ha to former, enten via hva de tenker den andre tror, eller at det blir sagt direkte. En av lærerne fikk høre fra assisterende rektor: ‘Dette ba du om selv. Dette fremprovoserte du’. En annen lærer tenkte seg hva ledelsen ville si om de fikk vite om trusselen om vold: ‘Og hva gjorde du først? Kan du selv ha forårsaket dette på noen måte?’ Derfor kan denne frykten for selv å bli anklaget være velbegrunnet fra funn i eget materiale. Dette støttes også av forskning rundt ‘victim blaming’ (Patterson, 2011) og troen på en rettferdig verden (Hershkowitz, Lanes, & Lamb, 2007; Lerner, 1997; Lerner & Matthews, 1967; Lerner & Simmons, 1966) hvor skyld for vold tillegges den som rammes. Voldsofre generelt opplever etter voldshendelser at mennesker tar avstand fra dem og anklager dem for å ha forårsaket volden, noe en psykiater nevner i en tidlig rapport om emnet (Bloch & Bloch, 1980).

Redselen for å bli anklaget selv og latterliggjort

Dette punktet er delvis dekket av punktet ovenfor. Latterliggjøring har jeg ikke funnet i mitt materiale, selv om frykten nok kan være der.

Redd for å få et dårlig omdømme

Dette finner jeg i mine data. En lærer som var blitt angrepet, våget ikke å si det til sine kollegaer. Han var redd for å bli “merket”. En annen sier at han ikke ville sette sin “skam på utstilling”, noe som leder inn mot punktet omdømme. Han sier videre i intervjuet hvorfor

han ikke fortalte om hendelsen: “Blir det opplevd at du mister den (kontrollen), opplever de at du er en dott! Ikke sant. Og det ønsket ikke jeg”. Å blir fremstilt som et dott finner jeg treffende konkretisering av punktet “Redd for å få et dårlig omdømme” og dette kan igjen knyttes til Lopez ovenfor.

Redselen for å fremstå som inkompetent

En lærer belyser angsten for å fremstå som inkompetent. Da han meldte fra, fikk han tilbud om at eksperter utenfra (han var uklar om det var fra PPT eller BUP) skulle komme inn og observere ham i klasserommet. Da jeg spurte om det var han eller eleven de skulle observere utbrøt han:

Ja, det var det eg og lurte på. Ka du trur? Sant. Ja. Kan tru eg lurte. For sånn som eg følte at (namn på en i administrasjonen), for det va han som hadde saken da, - at eg følte at han såg på meg og de episodene som hadde skjedd, så va det altså eg som va problemet. Så det var vel eg som skulle observerast då.

Dette sitatet viser hvordan læreren opplever tilbud om eksterne støttespillere i form av PPT eller BUP. Grunnlaget for å tro at andre oppfatter en som inkompetent og vurderer at en ikke er i stand til å håndtere vanskelige situasjoner, kan vise seg i praksis å medføre riktighet

Anmeldelse

Skal vi anmelde, også når elev er et barn under 15 år, under strafferettslig alder? Ja, sier politi. En erfaren lensmann, som også har etterutdanning i forebyggende politiarbeid, understreker at å anmelde er viktig, selv når politiet ikke kan utstede påtale grunnet alder. En anmeldelse vil da sendes videre automatisk til barnevernet. Barnevern har plikt til å undersøke saken, og vil vanligvis innkalle elev og foresatte til bekymringssamtale sammen med politi, skole og sosialkontor. Her orienteres det om lovbruddet og hvor mulige tiltak drøftes på et tidlig stadium.. Lillevik og Øien skriver i sin bok at en ikke må bruke anmeldelse som en tom trussel eller for å statuere et eksempel (2014, s. 164). En må mene det når vi går til anmeldelse av vold og trusler.

Og når en lærer er blitt begått lovbrudd mot, er det etter mitt syn opplagt av vi skal anmelde. Har ikke lærere samme rettigheter etter arbeidsmiljøloven (.....) til å arbeide i et trygt arbeidsmiljø?

Hvem skal anmelde?

I kommunen.

- 1 *Lærer skriver et notat om episoden.*
  - 2 *Rektor lager en rapport på bakgrunn av notatet, og sender den til rådmannen.*
  - 3 *Rådmann anmelder til politi.*
- *Viktig budskap 1: Vold og trusler tas alvorlig i vår kommune.*
  - *Viktig budskap 2: Den utsatte lærer står ikke alene, heller ikke skolen står alene, hele kommunen står bak og rundt!*
  - *I videregående skole, som er fylkeskommunal, anmelder rektor*

En viktig oppgave for både fagforeninger og verneombud er å påse at rutiner for anmeldelse følges opp. Den siste lærer jeg intervjuet høsten 2018, har vært sykemeldt etter et angrep fra en elev og vært inn og ut av sykehus. Hjernerystelse, sykehusinnleggelse og svekket helse var resultatet av elevangrep. Rektor nektet å anmelde. Begrunnelsen som lærer har oppfattet å være er, (oppsett i intervju):

- 1 *Skolen hadde allerede nok prikker på sertifikatet (tidligere mediaoppslag om voldsepisoder)*
- 2 *Rektor anså det som et hendelig uhell, "guttestreker", ikke alvorlig nok å anmelde.*

Lærers rettigheter belyst gjennom tingrettsdom, advokat og Utdanningsforbundet.

Flere av informantene som ble intervjuet i min PhD-studie, uttrykte at hadde de bare blitt informert at eleven kunne utgjøre en fare, ville de vært mer forsiktige. Den oppståtte trussel og voldssituasjonen kunne muligens vært unngått. I det ene tilfellet ble en lærer slått ned i et friminutt av en elev med 'mange papirer' som nylig var ankommet skolen: I et annet tilfelle ble en lærer truet med vold dersom lærer ikke satte 'ståkarakter' i faget hun underviste i. Eleven som truet var tidligere blitt utvist fra en annen skole med grunnlag i voldsutøvelse, uten

at lærer var informert.

I en nylig domsavsigelse (Oslo tingrett 13. april, 2018) rundt lektor Clemens Saers som ble alvorlig angrepet av en elev på Oslo Handelsgymnas, poengterer dommen at "Taushetspliktbestemmelsen er ment å ivareta elevens personvern, men unntaket indikerer at personvern hensyn må avveies mot andre hensyn, herunder lærernes sikkerhet." (s. 12). Skolen hadde valgt å kun informere de lærerne som hadde undervisning med eleven om elevens voldshistorikk og risiko, men unnlot å gi denne informasjonen til andre lærere, som f.eks. Clemens Saers som hadde klasserom like ved elevens. Når eleven så truet seg inn i Saers klasserom, var lærer ukjent med at de i lengre tid hadde engasjert vektet ut fra elevens voldsrisiko. Lektor Saers blir alvorlig angrepet med det som omtales som dødsgrepet, hvor eleven tar tak i lærers strupehode, drar det ut og vrir 90 grader, noe som medfører at lærer går i sjokk. Heldigvis var to kvinnelige elever bevisst på hvor alvorlig dette angrepet var for lærers liv og helse. De grep inn mot angripende elev ved å heve en sopekost over hodet hans, klar for slag. En av jentene ble i ettertid påskjønet med Carnegies heltemedalje. Medaljen ble utdelt av den amerikanske ambassadøren for utvist modig dåd med å berge sin lærers liv. Clemens helse ble varig nedsatt, bl.a. med påvist PTS og ødelagte stemmebånd.

I dommen vises til tidligere bekymringsmelding til barneverntjenesten om at eleven "er en stor fare for sine medelever, lærere og også for sin nærmeste familie" (Oslo tingrett 13. april, 2018, s. 13) og konkluderer med at når man går "til det skritt å engasjere en vektet, men ikke informere skolens lærere, kan være vanskelig å forstå" (s. 13). Dommen omtaler en sjelden voldelig hendelse av elevvold mot lærer i norsk skole. Her slås et viktig moment fast når dommen kritiserer skolens holdning om å tenke elevens rett fremfor lærers sikkerhet. "Retten finner etter dette tilbakeholdelsen av informasjon kritikkverdige, idet taushetsplikten vanskelig kan forstås slik at informasjon om det farepotensial eleven representerte ikke kunne formidles til alle som kunne tenkes å komme i kontakt med ham" (s.13). Når en elev utgjør en fare, slår retten fast at skolens ledelse må infor-

mere skolens lærere om denne faren. Denne informasjonen var heller ikke blitt gitt til de to ovennevnte informantene i min PhD-studie. Begge uttrykte savn av åpenhet rundt informasjon av elevrisiko.

Dommen i Saers-saken konkluderer rundt forhold generelt i skolen, eksemplifisert i denne voldssaken: "Retten sitter med det generelle inntrykk at pendelen nok har svingt langt i retning av å hensynta elevenes interesser, både materielt og prosessuelt, på bekostning av hensynet til å ivareta de ansattes sikkerhet"(Oslo tingrett 13. april, 2018). Denne påstanden i dommen finner jeg spesielt viktig. Dommen kritiserer at lærers sikkerhet på arbeidsplassen må vike for elevens rettigheter. En av informantene i PhD studien fortalte, som nevnt tidligere, om rådgiver som kom og ivaretok angripende elev etter en voldsepisode, mens ingen ivaretok ham. Han uttrykker det slik: "Eleven skal gå her i videregående i tre år. Jeg skal ha et helt yrkesliv her. Han har personer til å ivareta seg. Hvor er personene som skal ivareta meg?" Voldsutsatte lærere opplever at sentrale aktører til å ivareta dem når elevene bruker vold og trusler om vold, mangler.

Det er min påstand, basert på 20 intervju med voldsrammede lærere, at elevens rettigheter svært ofte tillegges større betydning enn lærers rett til et trygt og sikkert arbeidsmiljø. Arbeidsmiljølovens § 4-3.4 (2005) slår fast at "Arbeidstaker skal ikke utsettes for trakassering eller annen utilbørlig opptreden". Min påstand er at denne pendelen har svingt for langt ift elevs rettigheter og som vi finner igjen i den nye utvidede § 9. A-2 i Opplæringsloven (1998) . Her gjøres elevens subjektive tolkning til gjenstand for en objektiv sannhet. Dette punktet vil gjøre krav på en egen artikkel. Forstemmende er at Utdanningsforbundets advokat, i en juridisk refleksjon rundt den nye loven i fagbladet *Utdanning*, unnlater å nevne lærers svekkede rettssikkerhet (Stirø, 2018). Utdanningsforbundets leder Handal har i ettertid drøftet hvilke juridiske implikasjoner for lærerens rettigheter den utvidede loven betyr. Han slår fast at det ikke må "automatisk konkluderes med at en krenkelse har funnet sted" og videre at ansattes rettssikkerhet er utfordret i den ut-

videde delen av §9 i opplæringsloven (Alver, 2018). I overskriften i *Utdanning* slås det fast, "Opplæringslovens paragraf 9 A kan utfordre læreres rettssikkerhet."(Alver, 2018).

Aktualiteten rundt den endrede 'mobbeparagrafen' mener jeg her må ses i sammenheng med dommen til den voldsutsatte læreren Clemens Saers.

Media som støttespillere

I noen tilfeller brukes media for å belyse fenomenet elevvold mot lærere. I et tilfelle i Bergen hevdet hovedtillitsvalgt i Norsk lektorlag, Bolstad, etter en alvorlig voldssak mot lærer i media at rektorer er mer opptatt av fasade og at lærere ofres.

- Det blir for mye fokus på å ivareta problemelevens interesser. Så glemmer skolen at de også har et personalansvar overfor sine ansatte, sier Bolstad.

Fylkeslederen hevder å kjenne til konkrete saker der vold mot en lærer, og trusler om å ta en lærer, bare er blitt dysset ned. Han tror det skyldes at skoleledelsen er redd for skolens rykte.

- Mitt inntrykk er at rektorer er veldig opptatt av fasade, og at de ikke ønsker oppmerksomhet rundt problemer på sin skole. I volds- og truselsaker er det ofte lærerne som må ta støyten, og urettmessig står igjen som den tapende part (Nilsen & Torheim, 2012).

Bolstads påstander førte til sterke motangrep fra leder av rektorkollegiet (Nordbotn, 2012) og nytilsatte utdanningsdirektør Heggheim. Sistnevnte sendte brev til Bolstad hvor han krevde hans påstander dokumentert, med kopi til samtlige rektorer i de videregående skole i Hordaland. Det fulgte en rekke innspill i avisa, inkludert stortingsrepresentant, avisas redaktør, fylkesrådmann og leder av Norsk Redaktørforening (B.T.15.02.2012).

I mitt eget materiale var det én av de fjorten intervjuede lærerne som var gått til media, eller rettene, media kom til ham. At saken ble førstestoff i en lokalavis, førte til sterke motreaksjoner hvor lærer ble truet av rektor at "dette kommer til å få konsekvenser for deg" og hvorpå voldsutsatte lærer på personalmøte ble anklaget for illojalitet. Læreren sørget for å få med seg en god advokat da han ble innkalt til

møte i rådhuset hos oppvekstdirektør og rektor. Han uttrykker at uten denne advokaten, fryktet han å ha fått straff i form av skriftlig irettesettelse eller tvunget til å bytte skole. I begge episodene beskrevet over, fremkommer at media kan være virkningsfulle, alternative støtter når skolen som system ikke tar saken seriøst nok. Det samme kan sies om saken rundt Clemens Saers som ble belyst både på NRK-Dagsrevyen, i NRK-radio og videre i Dagsavisen.

Arbeidstilsynet

Rollen til arbeidstilsynet har lenge vært uklar, og det forekommer å kunne være en viktig ressurs som er for lite brukt som støtte i forbindelse med vold og trusler. Alvorlige voldssaker skal meldes til Arbeidstilsynet, men rektorer og lærere unnlater i stor grad å melde inn. Så mangelfull var innmeldingen, at statistikken som tidligere ble ført om omfang av vold mot lærere, ble avsluttet. Til og med den grove voldssaken omtalt ovenfor ved Oslo Handelsgym. ble ikke rapportert inn, ifølge Arbeidstilsynet. Juridisk nestor i norsk arbeidsrett, Jakhelln, beskriver denne unnlatsen som lovbrudd fra skolens ledelse/skoleeier (Fladberg, 2017a). En må anta at både ledelse og lærere kvier seg for å melde inn grove vold og truselsaker fra elever mot lærere.

I en gjennomgang av Stovner videregående skole i Oslo, fremkommer det at det i løpet av ett skoleår 2016-17 var anmeldt 20 trussel- og voldsepisoder til politiet. Ingen av dem var anmeldt til Arbeidstilsynet, selv om det berettes om lærer som ble slått ned. Ingen ble heller rapportert inn til områdedirektør. Kun 4 av 20 hendelser ble meldt AMU-utvalget. Dette styrker bildet om at det skjer en grov underreportering omkring vold og trusler i skolen. Grunnen til at det ikke meldes videre, kan en bare spekulere i. Årsaken, som skolens rektor Terje Wold oppgir, er heller vag: "Vi har tenkt at når vi rapporterer i etatens HR-system har vi gjort det vi skal. Jeg tror de (utdanningsetaten via områdedirektør) kjenner til mye av det som skjer gjennom uformell dialog" (gjengitt i Fladberg, 2017b). Uttrykk som "jeg har tenkt" og "uformell dialog", kan tyde på at det unnlates å melde inn. Kan fylkestillsvalgt Bolstad ha et poeng når han i en e-mail til Bergens Tidende

påstår at han:

...rektorene åpenbart har vært for feige til å gjøre noe i frykt for skolens rykte. Læreren fremstår da som den tapende part, og voldsutøveren og den som fremsatte truslene går seirende ut av dette. Det gir et svært dårlig signal i skolemiljøet. Jeg er redd for at det er store mørketall, og at denne ene saken bare er toppen av et isfjell." (Bolstad gjengitt i Steiro, 2012)

Det viktige i sitatet er at læreren blir den tapende part, og ikke erfarer støtte av overordnede og kollegaer, slik Bolstad hevder. At lærere som utsettes for vold og trusler mangler støtte, er et hovedfunn i min doktorgradsavhandling (Skåland, 2016). Videre at det skjer en underreportering, som Bolstad benevner som 'store mørketall'. Ut fra hvordan hendelsene som har oppstått på Stovner, som ikke er meldt fra om i systemet, er det usikkert at alle videregående skolene håndterer voldsepisoder eksemplarisk, slik leder for rektorkollegiet i Hordaland hevdet i Bergens Tidene: "Av og til skjer det selvsagt episoder også i videregående skole, men de har blitt behandlet i tråd med alle retningslinjer" (Nordbotn, 2012).

Viktig i denne sammenhengen er at tillitsmannsapparatet på være aktive i å påse at alvorlige episoder blir rapportert til både (fylkes-) kommunal HMS portal og til Arbeidstilsynet og tiltak etterspørres og som motvirker at voldsutsatte lærere blir en 'tapende part'.

AVSLUTNING

I det ovennevnte har jeg presentert egne funn og relevante kilder som gir bakgrunn til å synliggjøre ulike aktørenes roller rundt pedagogen etter en trussel eller vold fra elever. I likhet med tilstøtende fenomen av tabulignende karakter, antydes at det også for vold og trusler er en sterk underreportering. Det kan derfor være en barriere for å få nødvendig støtte at omgivelsene ikke oppfatter hendelsene med det alvor som den rammende pedagog opplever. Som vist ovenfor, vil mange lærere finne det vanskelig å rapportere om voldshendelser fra elever. Når de sier fra, har jeg vist hvordan lærere kan oppleve at hendelsene neglisjeres, bagatelliseres og ikke rapporteres. Uttalelsen fra rektorene Nordbotn og Wold kan støtte opp om dette. Et viktig for-

mål med denne artikkelen har vært å identifisere og synliggjøre aktører rundt voldsutsatte lærere og få belyst læreres sårbare stilling i skolen.

Referanser

- Alver, V.
(2018). Mobbeparagrafen og lærernes rettssikkerhet: Opplæringsloven paragraf 9 A kan utfordre læreres rettssikkerhet. Utdanningsforbundets Steffen Handal vil ha en grenseoppgang mellom krenkelse, kritikk, uenighet og grensesetting. *Utdanning nr. 5, Arbeidsmiljøloven*.
(2005). *Lov om arbeidsmiljø, arbeidstid og stillingsvern mv. (arbeidsmiljøloven)*. Retrieved from <https://lovdata.no/dokument/NL/lov/2005-06-17-62?q=arbeidsmiljøloven>
- Bloch, A. M., & Bloch, R. R.
(1980). Teachers: A New Endangered Species. In R. J. Rubel & K. Baker (Eds.), *Violence and crime in the schools* (pp. 81-89). Lexington, Mass.: Lexington Books.
- Brinkmann, S., & Kvale, S.
(2014). *InterViews: Learning the craft of qualitative research interviewing* (3rd ed. ed.). Thousand Oaks, Calif: Sage.
- Charmaz, K.
(2014). *Constructing grounded theory*. London: SAGE.
- Creswell, J. W.
(2014). *Research design : qualitative, quantitative, and mixed methods approaches* (4th ed.). Los Angeles, Calif: SAGE.
- Fladberg, K. L.
(2017a, 22.05). Arbeidstilsynet ble ikke varslet: Oslo kommune brøt loven. *Dagsavisen* pp. 10-11.
- Fladberg, K. L.
(2017b, 22. juni). Politiet: Skolevolden øker. *Dagsavisen*.
- Hargreaves, A.
(2001). The emotional geographies of teachers' relations with colleagues. *International Journal of Educational Research*, 35(5), 503-527. doi:[http://dx.doi.org/10.1016/S0883-0355\(02\)00006-X](http://dx.doi.org/10.1016/S0883-0355(02)00006-X)
- Hershkowitz, I., Lanes, O., & Lamb, M. E.
(2007). Exploring the disclosure of child sexual abuse with alleged victims and their parents. *Child Abuse & Neglect*, 31(2), 111-123. doi:10.1016/j.chiabu.2006.09.004
- Lerner, M. J.
(1997). What Does the Belief in a Just World Protect Us From: The Dread of Death or the Fear of Understanding Suffering? *Psychological Inquiry*, 8(1), 29-32. doi:10.1207/s15327965pli0801_5
- Lerner, M. J., & Matthews, G.
(1967). Reactions to Suffering of Others under Conditions of Indirect Responsibility. *Journal of Personality and Social Psychology*, 5(3), 319-325. doi:10.1037/h0024304
- Lerner, M. J., & Simmons, C. H.
(1966). Observer's reaction to the "innocent victim": Compassion or rejection? *Journal of Personality and Social Psychology*, 4(2), 203-210. doi:10.1037/h0023562
- Lillevik, O. G., & Øien, L.
(2012). *Tiltak mot vold og aggresjon i skolen: En håndbok om forebygging, håndtering og oppfølging*. Oslo: PEDLEX norsk skoleinformasjon.
- Lillevik, O. G., & Øien, L.
(2014). *Miljøterapeutisk arbeid i møte med vold og aggresjon*. Oslo: Gyldendal akademisk.
- Lopez, G.
(2018). Why didn't Kavanaugh's accuser come forward earlier?
- Nilsen, M., & Torheim, Ø.
(2012). Vold mot lærere dysses ned: Fylkesleder i Norsk Lektorlag mener mange rektorer er feige, og dysser ned saker der elever truer eller er voldelige mot lærere. – Man er redd for skolens rykte, sier han. *Bergens Tidende*(02/11).
- Nordbotn, P. M., Rektor Fyllingsdalen vg. skole.
(2012, 18.02.). Dokumenter voldsepisoder mot lærere, Bolstad! *Bergens Tidende*, del 2, p. 44.
- Opplæringslova.
(1998). *Opplæringslova* (1998). Oslo: PEDLEX norsk skoleinformasjon.
- Oslo tingrett. Krav om oppreisning, (2018).
- Patterson, D.
(2011). The Linkage Between Secondary Victimization by Law Enforcement and Rape Case Outcomes. *Journal of Interpersonal Violence*, 26(2), 328-347. doi:10.1177/0886260510362889
- Shernoff, E. S., Maríñez-Lora, A. M., Frazier, S.

- L., Jakobsons, L. J., Atkins, M. S., & Bonner, D. (2011). Teachers Supporting Teachers in Urban Schools: What Iterative Research Designs Can Teach Us. *School Psychology Review*, 40(4), 465-485.
- Skåland, B. (2016). *The experience of student-to-teacher violation: A phenomenological study on Norwegian teachers being violated by students*. (2016:45), Norges teknisk-naturvitenskapelige universitet. Norwegian University of Science and Technology, Faculty of Natural Sciences and Technology, Programme for Teacher Education, Trondheim.
- Smith, D. W. (2013). Phenomenology. In *Stanford Encyclopedia of Philosophy*.
- Steiro, G. (2012). Presseetikk i skolegården. *Bergens Tidende*.
- Stirø, S. A. (2018). Skolens aktivitetsplikt og elevenes rett til å bli hørt. *Utdanning*. University of the Fraser Valley: Human rights & conflict resolution office.
- (2018). Bringing Forward Complaints: Why people don't bring forward complaints. Retrieved from <https://www.ufv.ca/hrcro/why-people-dont-bring-forward-complaints/>

Børge Skåland

OsloMet – storbyuniversitetet
Institutt for yrkesfaglærerutdanning
Kontoradresse:
Kunnskapsveien 55
2007 Kjeller
Mobiltelefon: 90110451.
E-post: bskaland@oslomet.no